

verricht in steengroeven of er moesten wegen worden aangelegd), zij het dat ook hier enkele kampen waren (kampen waar de leiding in handen was van de *Organisation Todt*, niet van de *SS*), waar redelijk goed voor de gevangenen werd gezorgd. In één van die *OT*-kampen kregen de gevangenen niet alleen voldoende te eten, maar, zo verklaarde later een mannelijke gedeporteerde, 'daarnaast altijd koffie met melk en suiker en op zondag tien bonbons en sigaretten. Het was werkelijk prima! Het was hier een hemel, vergeleken met andere kampen.'¹

Wanneer men de verklaringen leest die na de bevrijding werden afgelegd door naar Auschwitz gedeporteerden die vandaar in de laatste maanden van '44 naar elders werden getransporteerd, dan is het opvallend hoe verschillend de omstandigheden waren waarin de een dan wel de ander terecht kwam. Ook binnen het Auschwitz-complex zelf waren trouwens de verschillen groot. Zo werden eind oktober ca. vijf-entwintig mannelijke gedeporteerden uit Nederland ingedeeld bij een transport van honderdvijftig gevangenen die in een groot metaalbedrijf te Gleiwitz tewerk werden gesteld van een *Aussenkommando* uit dat *Gleiwitz III* heette en waar zich in totaal ca. zeshonderd gevangenen bevonden. Wel was er de behandeling, aldus een der Nederlanders, 'gemeen', maar daar stond tegenover dat het onderdak 'buitengewoon goed' was.² 'De eerste avond', aldus een tweede gedeporteerde,

'kregen we al eten. . . Onze eerste indruk van dit kamp was geweldig. We voelden ons alsof we van de hel in de hemel gekomen waren. We kregen ieder een eigen deken. De volgende morgen kregen we allemaal een eigen etensbakje, een eigen bakje voor thee en ieder kreeg een lepel. Het brood werd in zijn geheel naar binnen gebracht en in de barak waar wij bij waren, in vieren gesneden, evenals de margarine. Dit om te bewijzen dat er niets gestolen was, want dat bestond in *Gleiwitz III* niet. De zieken kregen er zelfs pap. Het was af! . . . Als we van het werk kwamen en koud waren, dan hield de *Kommandant* binnen appèl in de verwarmde zaal.'³

De evacuatie nu van het Auschwitz-complex in januari '45 en die van het Gross-Rosen-complex in februari (die laatste evacuatie vloeiende voort uit de opmars van het Rode Leger van de Oder naar de Neisse) betekenden dat alle geëvacueerde gevangenen, welke ook de omstandigheden waren waarin zij in de voorafgaande maanden hadden verkeerd, aan

¹ 'Verslag van mededelingen van E. Franken' (2 dec. 1947), p. 23 (a.v.). ² 'Verslag van mededelingen van E. Cohen' (20 okt. 1947), p. 4 (a.v.). ³ 'Verslag van mededelingen van B. Kronenberg' (30 april 1947), p. 23-24 (a.v.).